

DE ERFENIS VAN DE BREDERODE'S¹⁾

DOOR
MR. PETER VAN MEURS.

I. INLEIDING.

IJ een onderzoek in het gemeentearchief van Vianen vond ik in een beschrijving van de op het slot van de BREDERODE'S aanwezige stukken, van het jaar 1685, vermeld: „het originele geteyckende request, bij de Edelen aan de Hartoginne van PARMA gepresenteert.”

Mijn belangstelling in het lot van de door de BREDERODE'S bij hun uitsterven nagelaten goederen werd door deze aantekening opgewekt. Bij onderzoek bevond ik, dat de goederen en archieven voor een goed deel naar het Vorstendom LIPPE waren overgebracht. De omstandigheid, dat die archieven later hier te lande nooit bekend of gebruikt waren geweest, deed het van belang schijnen, dat een onderzoek van de verzameling zou geschieden. De vorige Algemene Rijksarchivaris, JHR. MR. VAN RIEMSDIJK, aan wie ik de zaak toelichtte, achtte zo 'n onderzoek inderdaad wenselijk en wist langs amtelike weg te verkrijgen, dat de gehele verzameling, te Detmold bekend als de Archieven van BREDERODE EN VIANEN, tijdelijk op het Algemeen Rijksarchief ondergebracht werd, waar ik met het

¹⁾ Op verzoek van den schrijver in vereenvoudigde spelling. (RED.)

De gebruikte stukken bevinden zich, zover niet anders is aangeduid, in het Land- en Huisarchie van de Vorst van LIPPE-DETMOLD.

Oud-Holland, 1914.

onderzoeken, beschrijven en ordenen belast werd. ¹⁾ Nadat ik mij gedurende een paar jaar bij afwisseling met andere werkzaamheden met deze zaak had bezig gehouden, kwam de ordening tot stand en werd de inventaris als bijlage tot het jaarverslag van het archief over 1909 gedrukt, waarna alle stukken naar Detmold terug werden gezonden. Het jaarverslag vermeldt verder ²⁾: „Met behulp van de gegevens, die in de geïnteriseerde verzameling werden aangetroffen, heeft de heer VAN MEURS eene geschiedenis bewerkt van dat gedeelte der nalatenschap van de BREDERODE'S, dat op de DOHNA'S en LIPPE'S vererfde. Dit overzicht, dat zich uitstrekt tot het tijdstip, waarop de heerlijkheid Vianen bij Holland werd ingelijfd, zal weldra in het licht verschijnen.”

Door omstandigheden buiten mijn wil is de verschijning van dit overzicht enige jaren vertraagd. Dat mijn aanhalingen uit de Lippese stukken nog al enige omvang hebben gekregen, vindt zijn verklaring hierin, dat deze bron voor ons land tamelijk ontoegankelijk moet geacht worden en het daarom wenselijk scheen, het belangrijkste er uit door de druk bekend te maken.

Ten gevolge van het huwelijk van WALRAVEN VAN BREDERODE († 1417) met JOHANNA, erfdochter van VIANEN EN AMEIDE, waren deze heerlijkheden in het bezit van zijn geslacht gekomen, waarin ze bijna drie eeuwen, tot het uitsterven ervan, bleven. De afgelegenheid van deze bezittingen, gewoonlijk samen het Land van Vianen genoemd, en de macht van de Heren VAN BREDERODE maakten het hun mogelijk, om de goederen tot een nagenoeg onafhankelijk gebied te maken, hoewel Holland er zich terecht het oppergezag over toekende. ³⁾

7 Desember 1684 (nieuwe stijl) stierf de laatste wettige afstammeling van het vermaarde geslacht, het Fraulijn (zoals zij altijd genoemd werd) HEDWIG AGNES VAN BREDERODE, Vrouw van Vianen. Toen haar broer WOLFERT was gestorven (1679), waren bij zijn begrafenis zijn wapens mee in het graf geleid, nadat de Griffier van de Kamer van Justisie te Vianen in het bijzijn o.a. van de bastaarden VAN BREDERODE had afgelezen, dat de overledene de laatste wettige man van zijn stam was geweest, hetgeen ook op de wapens was geschreven. ⁴⁾

Met de dood van het Fraulijn brak voor Vianen een nieuw tijdperk, van vreemde gebieders, aan, dat zou eindigen met het ophouden van zijn aan onafhankelijkheid nabijkomende toestand.

¹⁾ *Verslag van het Rijksarchief te 's-Gravenhage* over 1906, blz. 28. Vgl. de *Verslagen* over 1907, blz. 30, 1908, blz. 22, en 1909, blz. 22.

²⁾ Blz. 23.

³⁾ Vgl. MR. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *Berigten over de Kamer van Justitie van Vianen*, in de *Nieuwe Bijdragen voor rechtsgeleerdheid en wetgeving*, III, blz. 456. Zie ook *Verslagen en Mededeelingen* van de *Vereeniging tot uitgave der bronnen van het oude vaderlandsche recht*, V, blz. 421 en 424.

⁴⁾ *De Navorscher*, LVII, blz. 456.

Hoe het gesteld was met de boedel van de laatste BREDERODE en hoe die in enkele jaren op verschillende personen vererfde, kan men zien uit een gedrukte „Memorie tot informatie nopende de pretensien van den Heere van LA CLAVELIERE op den Regeerenden Grave van der LIPPE” ¹⁾, die tussen de jaren 1716 en 1718 gebruikt werd in een geschil tussen deze aanverwanten. Van de 7 bladzijden van dit stuk laat ik hier de eerste en een deel van de tweede volgen:

Doe FRAULEIN HEDWIG AGNES VAN BREDERODE, die eenige geïnstitueerde erfgenaem was van haren Broeder WOLFERD laetsten Heere van BREDERODE, in December 1684 stierf, liet sy een Boedel na belast met menigvuldige, en daer onder veele seer sware schulden, soo hypothecaire als personeele, t' samen ettelijke tonnen gouds bedragende.

Waer boven sij nog bij testament seer considerable Legaten besproken hadde aen verscheydene Persoonen, onder welke Legaten een was van 150.000 guldens, dat tien jaren naderhand bij accoord is afgekogt voor een Lijfrente van 2500 guldens jaerlijks.

Om dese excessive beswaernissen heeft CAREL EMILIUS, Grave van DONA, eenige geïnstitueerde erfgenaem van gemelte FRAULEIN hare successie niet geadicteerd dan onder beneficie van Inventaris, makende ondertusschen, om de distractie der vaste goederen soo veel mogelijk was te verhinderen, accoorden met de meeste voorname hypothecaire Crediteuren.

In den Jare 1686, als gemelte Graef CAREL EMILIUS, en 14 dagen na hem sijn Broeder DIEDERIK, in de Belegeringe van BUDA gesneuveld waren, is hun beyder oudste Suster AMELIA Gravinne van DONA, die getrouwd was met SIMON HENRIK, Regeerenden Grave van der LIPPE, komen te succedeeren in die erffnisse onder beneficie van Inventaris, en in de geseyde accoorden, sonder prejudicie van haer regt van fideicommis, dat sij, uyt kragte van het Testament van haren Grootvader JOHAN WOLFERD, Heere van BREDERODE, op de vaste goederen pretendeerde te hebben.

Gemelte Grave van der LIPPE heeft vervolgens in sijn privé niet alleen voldaan soodanige sommen als gemelte Graef van DONA bij sijne gemaekte accoorden beloofd hadde, maer ook met veele andere groote en mindere Crediteuren des boedels nieuwe accoorden getroffen.

Tot welke affaires Hij van sijn eygen buyten de effecten des boedels meer als honderd duysend Rijksdaelders heeft gefourneerd, en ten dien eynde groote sommen in DUYTSLAND op interest genomen, sonder dat Hij, of sijn Successeur de jegenwoordig Regeerende Grave van der LIPPE FREDERIK ADOLF, oyt een stuyver van al dat gefourneerde geld aen capitael hebben wedergekregen, of de allermiste rente in soo veel tijds daer van getrocken, latende in tegendeel het gantse revenu des boedels voor de Crediteuren.

Een van de voornaemste der nieuwe accoorden, die gemelte Graef SIMON HENRIK gemaekt heeft, is de transactie in April 1687. tusschen Hem, en MARIE LOUISE Gravinne van DONA, nu Gemalinne van den Heer van LA CLAVELIERE, gepasseerd.

Het bovenstaande uittreksel is voldoende, om ons de verhouding tussen de in het stuk genoemde partijen en de vererving van Vianen na het uitsterven van de BREDERODE'S te doen kennen. Tot nadere opheldering laat ik hier een tabel volgen, waarin de namen van de Heren en Vrouwen van Vianen schuin gedrukt zijn. Zoals men zal zien, waren er in een halve eeuw tijds, van 1650 tot 1700, niet minder dan acht geweest.

¹⁾ Een exemplaar is op het Algemeen Rijksarchief in een nader te melden pak stukken in No. 824 van de archieven van de domeinen van Holland, een ander in het archief te Detmold, en een geschonden exemplaar in het gemeentearchief van Vianen.

HANS WOLFFERT of JOHAN WOLFFERT VAN BREDERODE,

Heer van Vianen 1620, † 1655.

tr. 1^e. ANNA, Gravin van Nassau.

SOPHIA THEODORA VAN BREDERODE,
tr. CHRISTIAN, Graaf van DOHNA.¹⁾

2^e. LOUISE CHRISTINA, Gravin van SOLMS.

Karel Emilius,

Graaf van Dohna,

Heer van Vianen 1684, † 1686.

Diederik,

Graaf van Dohna,

Heer v. Vianen 1686, † 1686.

Amelie,

Graavin van Dohna,

Vrouw van Vianen 1686, † 1700,

FREDA MARIA,, Gravin van DOHNA, tr. de Graaf

tr. CHRISTOF-TE HOHENSOLMS.

1686, † 1700, FEL, Graaf van DOHNA.

Henrik van Brederode,

Heer v. Vianen 1655, † 1657.

LOUISE

CHRISTINE v. *Agnes van Brederode,*

Vrouw van Vianen 1660, † 1660,

tr. FABIAN, Vianen 1679, Vianen

Hedwig

von Bre-

1657, † 1660,

Wolpert

1657, † 1679.

Gr. v. DOHNA.

MARIA LOUISE,

Gravin v. DOHNA, tr.

SAMSON DE L'HOMME,

Heer v. La Clavelière.

† 1697.

Frederik Adolf,

Graaf van der Lippe,

Heer van Vianen 1700,

† 1718.

Simon Henrik

Adolf,

Graaf van der Lippe,

Heer van Vianen 1718,

verkoopt het 1725,

† 1734.

¹⁾ De opgaaf van A. M. H. J. STOKVIS, *Manuel d'histoire* enz., chapitre VIII No. 103 en ch. X No. 15, dat CHRISTIAAN ALBERT (zoals hij hem noemt) Graaf van DOHNA bij SOPHIA THEODORA VAN BREDERODE een oudste zoon HEINRICH FRIEDRICH, † 1707, zou gehad hebben, schijnt met de vererving van Vianen moeilijk te rijmen.

Reeds bij het leven van HEDWIG AGNES VAN BREDERODE begon de achteruitgang van de inboedel van Batestein of het Hof te Vianen, en deze achteruitgang hield aan, toen het huis een bezitting eerst van de DOHNA'S, daarna van de LIPPE'S was geworden, totdat Vianen in 1725 verkocht werd.

Drie oorzaken komen hier in aanmerking: het wanbeheer van HEDWIG AGNES in haar vijfjarig bewind, de brand van 1696, en de afwezigheid van de Duitse eigenaars van Vianen.

2. HET WANBEHEER VAN HEDWIG AGNES VAN BREDERODE.

HEDWIG AGNES had een zeer bezwaarde erfenis van haar broer WOLFERT aanvaard. In hoe moeilijke omstandigheden zij zelf verkeerde, ziet men uit verschillende getuigenissen, gebruikt in een rechtsgeding, dat kort na haar dood vóór het Hof van Holland gevoerd werd door MR. FREDERIK ROOSEBOOM, Advokaat-fisikaal van de Generaliteit (sedert 30 Oktober 1676), tegen SIMON HENDRIK, regerende Graaf en Edele Heer ter LIPPE, als gehuwd met de Vrouw van Vianen, om betaling van f 67.000, die ROOSEBOOM op verscheiden tijden, onder verband van Vianen (volgens daarvan op 19 Oktober 1683 opge maakte brief), aan WOLFERT en HEDWIG AGNES te leen zou verstrekt hebben. De Graaf ontkende deze schulden. In zijn antwoord begon hij, met de verhouding tussen ROOSEBOOM en de laatste leden van het geslacht BREDERODE als volgt te schetsen :

dat den impetrant (MR. ROOSEBOOM) gedurende het leven ende regeeringe van welgemelte Heer WOLFERT VAN BREDERODE vereert is geweest met desselfs gunst ende vriendschap, ende seer familiaerlyck den Huyse VAN BREDERODE heeft gefrequenteert, soo alhier in Den Hage als tot Vianen en elders,

dat voorts deselve Heer WOLFERT VAN BREDERODE, hebbende geïnstitueert tot sijn universele erfgenaem HEDWIG AGNES, Fraulin VAN BREDERODE, sijn suster van vollen bedde, nae wegmaeckinge van eenige legaten, in den jare 1679 insgelijcx deser wereld was komen t' overlijden,

ende dat deselve HEDWIG AGNES, Fraulin VAN BREDERODE, d'erffnisse van welgemelte Heer WOLFERT VAN BREDERODE hebbende geaenvaert, ende vervolgens possessie genomen van de vrije heerlyckheyte en heerschappije van Vianen met sijn toebehooren ende van alle andere heerlyckheden en andere onroerende goederen, bij welgemelte Heer WOLFERT VAN BREDERODE nagelaten, den impetrant in desen hemselfen sodanig heeft weten te insinueren in de gratie van het welgemelte Fraulin VAN BREDERODE, dat hij niet alleen in 't Hoff van 'tselve Fraulin VAN BREDERODE sijn logement ende tafel heeft gehad, maer oock het manie(me)nt van verscheide penningen en gelden die niet en sijn geweest van de ordinaris recepten van de respective rentmeesters van den voorseyden Huyse VAN BREDERODE.

De gedaagde vertelt daarop, hoe ROOSEBOOM „ter occasie van die familiariteyt” zich in het bezit had gesteld van zilverwerk, schilderijen, charters en papieren, enz., aan het Fraulijn toebehorende. Liever dan dit af te schrijven, laat ik de getuigenissen, die zich bij de stukken bevinden, zelf volgen; eerst een van de gewezen bottelierster van de BREDERODE'S over lijnwaad van het Fraulijn, dat later in een koffer van de Fisikaal gezien werd:

Ten versoecke van Sijn Excellentie den Heer Grave van der LIPPE attestere en verclare ick, ondergeschreven, ELISABETH VAN DER MEULEN, huysvrouw van LAMBERT VAN DER WAELE, Substitut-schout deser stede Vianen, dat ick, attestante, bij 't leven van Sijn Excellentie Graeff WOLPHERT VAN BREDERODE loffelycker memorie ben geweest bottelierster alhier op 't Hoff, en oock daerna. Verclaere wijders, dat kort nae het overlijden van hooghgemelte Sijn Excellentie VAN BREDERODE Haer Genade HETWIGH AGNES, Fraulin VAN BREDERODE, met d' Héer Fiscael ROSENBOOM gekomen is in mijn camer, alwaer een cas stondt met het beste lijwaet, nevens meer cassen. Ende belaste 't Fraulin mijn, attestante, t'openen de cas, daer het beste lijwaet in was, 'twelck bij mij gedaen wierde. Commandeerde Fraulin mij, attestante, dat ick uyt die cas soude haelen alle het lijwaet, dat ick, attestante, dede. En wierde alsdoen 'tselve lijwaet bij Fraulin en den voornoemden Fiscael ROSENBOOM besien, alswanneer bij Fraulin daeruyt geleyt wierde een groot damast tafellaken, met een schencktaeffel-laecken en de servietten, daertoe behorende, welke servietten noch ongenaeydt waeren. Ende hebbe ick, attestante, 'tselve uytgeleydt lijwaedt, door ordre van Fraulin, gebraght op het rode cabinet, mitsgaders het vordere lijwaet weder in de cas geleydt. Verclaere ik, attestante, verders, mij alsnogh seer wel bekendt te sijn, dat AELTIE MULDER, die bij het leven van hooghgemelte Sijn Excellentie VAN BREDERODE was geweest desselfs wasmeyt, en nae doode de wasmeyt van voornoemden Heer Fiscael ROSENBOOM, eenigen tijdt daerna tegens mij, attestante, heeft gesejdt, dat sij 't voorseyde damast lijwaet hadde sien leggen in het coffer van denselven Fiscael ROSENBOOM. Ende alsoo allentgeene voorseyt is, waeraghtigh . is. . . . den 28^{en} Julij 1688. . . .

Een gewezen kastelein van Batestein lei verklaringen af over goederen die ROOSEBOOM gekregen had in ruil voor een jachtje dat hij aan het Fraulin zou geven, wat hij echter niet gedaan had, en over tapijten en schilderijen waarvan hij zich had meester gemaakt:

Ten versoecke van Sijn Excellentie den Heere regerende Grave van der LIPPE attestere en verclaere ick, ondergeschreven, HUYBERT VAN HAEFTEN, gewesen casteleyn van Sijn Excellentie VAN BREDERODE ende daerna van de Frelle VAN BREDERODE van 't huys in 's Gravenhage, oudt ontrent seventig jaren, dat mij, attestant, seer wel bekendt is, dat ontrent vijff jaren geleden, sonder noghtans den præcisen tijdt te konnenseggen, dat gemelte Fraulin VAN BREDERODE met den Heer Fiscael ROSENBOOM in 't voorseyde huys in Den Hage aen tafel sittende, met den anderen discourerende, denselven Heer Fiscael ROSENBOOM tegen 't Fraulin seyde ¹⁾, dat sij wel een jachie wilde hebben, om binnendeur op Uytreght te vaeren, dat hij 'tselve haer soude beschicken, mits dat Fraulin hem, ROSENBOOM, wederom soude geven een ledicant, dat boven op de camer stondt en waerop Fraulin ordinarij sliep, welck ledicant tenselven dage voort afgebroocken en met het bedde, cussens en behanghsels, mitsgaders alle sijne toebehooren ende het tapijt, waerop 'tselve stondt, gebraght wierd ten huys van den voornoemden Heer ROSENBOOM, sonder dat het jachie bovengemeldt daertegens gegeven wierde. Verclaere ick, attestant, wijders, dat mij seer wel bekendt is, dat ten huys van meergenoemde Heer ROSENBOOM gebraght sijn de tapijten die gehangen hebben in 't voorseyde huys, in de camer van hooghgemelte Sijne Excellentie loffelycker memorie; item noch een kostelyk stuck schilderij, sijnde een bataille van den Turck, met een vergulde lijst, daervoor, over veele jaren, wel off meer als aghthonderdt guldens gepræzenteert is geweest in koop, gelijk ick alsdoen hebbe hooren seggen; ende noch een stuck schilderij, daer de stadt Vianen en de Vaert ¹⁾, mitsgaders jaghten geschilderd waeren; 'twelck allemede gebraght is geworden ten huys van den voornoemden Heer Fiscael ROSENBOOM. Ende alsoo 'tselve waeraghtigh. . . is den 31 Augusti 1687. . . .

¹⁾ Vermoedelik zijn hier enige woorden uitgevallen, b.v. „toen sij seyde.”

¹⁾ D.i.: Vreeswijk.

De volgende getuigenis, van een oud-*dispensier* van Batesteyn, betreft zilverwerk en een schilderij, die ROOSEBOOM zich had durven toe te eigenen, hoewel op het eerste het wapen van BREDERODE voorkwam:

Ten versoecke van Sijn Excellentie den Heer regerende Graeff van der LIPPE attestere ende verclare ick, ondergeschreven, DIRCK JACOBSE, wonende op Lakeveldt, oudt ontrent negen-en-twintigh jaeren, dat ick, attestant, eenigen tijdt gewoond hebbende bij Sijn Excellentie Graeff WOLPHERT VAN BREDERODE goeder gedachte, ende naer desselfs overlijden bij 't Fraulin HETWIGH AGNES VAN BREDERODE, voor dispensier, dat mij, attestant, seer wel bekend is, dat ontrent vijf jaren geleden, sonder noghtans den praccisen tijdt te konnen seggen, de coets van hooghgemelde Fraulin gereden is aen 't huys van den Heer van AGHTIENHOVEN ¹⁾ in Den Hage, en dat in die coets gebraght wierden verscheyde stucken silver, daer het wapen van hooghgemelde Sijn Excellentie VAN BREDERODE op stondt. Ende wierde dat silver gebraght ten huysse van den Heer Fiscael ROSENBOOM. Verclaert wijders, dat naderhandt meerhooggemelde Fraulin bij den Heer Fiscael ROSENBOOM ten eeten sijnde, ick, attestant, het voorseyde silver op de tafel van den Heer ROSENBOOM hebbe gesien. Verclaere ick, attestant, wijders, dat mij, attestant, seer wel bekend is, dat een kostelyk stuck schilderij, daer Viane in geschilderd staet, uyt het huys van hooghgemelde Sijn Excellentie gebraght is geworden ten huysse van den voornoemden Heer Fiscael ROSENBOOM. Gevende voor redene van wetenschap, dat ick, attestant, 'tselve stuk schilderij selfs heb helpen dragen ten huysse van den Heer ROSENBOOM. Ende alsoo 'tselve waeraghtigh is. den 31 Augusti 1687.

Andere getuigenissen, waarvan er hier een volgt, bewijzen, dat MR. ROOSEBOOM ook in het bezit van bescheiden van de BREDERODE'S gekomen was:

Huyde den 24e Mey 1685 compareerde vóór mij, JOOST JONAS, openbaer geadmitteert Notaris, binnen der steede Viane residerende, ende de getuygen hiernaegenoomd, hiertoe versogt, FREDERICK JANSEN HARDTSVELT, gewesen lacquay van Haer Genade Fraulin VAN BREDERODE hooghloffelyker memorie, oud drie-en-twintigh jaeren, dewelcke ter requisitie van Sijn Excellentie den Heere Grave CAREL VAN DONA, sonder eenige inductie off persuasie, heeft verclaerd ende geattesteert, waeraghtigh te sijn, dat hij, attestant, in 't begin deser maend Julij des voorleden jaers 1684 op 't Oude Hoff in 't Noordeynde in 's-Gravenhaghe in het cabinet aghter Haer Genades slaepkamer den Heer Advocaat-fiscael ROSENBOOM heeft helpen met papieren vullen en inpacken een witte, viercante, platte, houtte kist; dat deselve kist met papieren t'scheep is getransporteert op den huysse Batesteyn bij Vianen en aldaer geset in het toornitie bij de camer daer de vergulde alcove staet; dat de voorseyde kist met papieren in 't midde van September 1684 van Vianen t'scheep is gebraght op 't huys t' Aspoel, tusschen Leyde ende Haerlem, alwaer Haer Genaede het accident aen haer borst heeft laeten snijden; dat de voorseyde kist aldaer is geset op de kamer daer den voornoemden Heer ROSENBOOM heeft geslapen; dat eenige dagen daerna, wanneer Haer Genaede van 't voorseyde huys en post (sic) naer Leyde is gevoerd, deselve kist met papieren beneffens andere bagage in een schuyt is geset ende naer Leyde getransporteerd; dat ten tijde de voorseyde bagage tot Leyde wierde ontladen ende gebraght in 't huys van Haer Genaede, gehuert op 't Rapenburgh op den hoeck van de Doelsteegh, de voorseyde kist in de schuyt is blijven staen; dat AEGHIE MULDER, linnebewaerster van Haer Genaede, aldoen heeft geseyt, dat deselve kist mede in huys moest werden gebraght, waerop den voornoemden Heer ROSENBOOM, daer praesent sijnde, seyde dese woorden in substantie: „Waer moeyt gij U mede? Laet de kist henen brengen”, gevende met-eenen ordre aen sijn cneght en aen den attestant, om die

1) JHR. MR. ISAAC PAUW.

kist met de schuyt te brengen op Steenschuer ten huysse van sijn broeder, den Heer Advocaet ROSENBOOM, gelijk oock aenstonds is geschiet, werdende deselve kist door den attestant, den schipper en den voorseyden knecht van den Heer Fiscael ROSENBOOM gedragen op de camer daer denselven Heer Fiscael ROSENBOOM soude logeren; verclarende hij, attestant, de voorseyde kist naderhant niet wederom in het logement van welgemelde Fraulin te hebben gesien off daervan yetwes te hebben vernomen, niettegenstaende hij, attestant, tot het overlijden van deselve Fraulin bij haer heeft gewoondt. Allentwelcke den attestant præsenteerde, des nodigh sijnde, met solemnelen eede te bevestigen. . . .

„T oude Hoff in 't Noordeynde in 's-Gravenhaghe”, waar blijkens deze getuigenis HEDWIG AGNES VAN BREDERODE enige vertrekken in gebruik had, was, zoals bekend is, het tegenwoordige paleis, en werd destijds 's winters bewoond door haar moei AMALIA VAN SOLMS, weduwe van de Stadhouders FREDERIK HENDRIK.

Te Leiden, waarheen HEDWIG AGNES blijkens de zelfde getuigenis in September 1684 vervoerd werd, nadat zij op het huis Abspoel, bij Oostgeest ¹⁾, een kunstbewerking had ondergaan, stierf zij een paar maanden later. Het archief van de Vorst van LIPPE-DETMOLD bevat een Aantekening van uitgaven, door haar Sekretaris GORDON gedaan bij het vervoer van haar lijk van Leiden naar Vianen.

De Graaf van der LIPPE vorderde, op grond van het door hem aangevoerde, bij rekonvensie, dat ROOSEBOOM alle goederen die hij tot zich genomen had, zou teruggeven, en rekening afleggen van de gelden waarvan hij bij het leven van het Fraulijn het bewind had gehad.

Om nog de onwaarschijnlijkheid van de geldleningen aan WOLFERT en HEDWIG AGNES VAN BREDERODE tot een bedrag van f67.000 aan te tonen, voerde de gedaagde aan, dat uit geen van de rekeningen van de Rentmeesters van het Huis VAN BREDERODE iets bleek van die leningen of daarvoor betaalde interessen, en voorts :

hebbende welgemelten Heer WOLFERT VAN BREDERODE seer sober geleefd en sig van sijn compagnie onderhouden, ende dat deselven Heer WOLFERT VAN BREDERODE egter geen off seer weynig geld naegelaten heeft ;

dat wijders t' sijner tijd wel sal blijcken, dat het welgemelte Fraulin VAN BREDERODE op die tijden als die voorseyde respective capitalen souden sijn verstrekt en aen haer op interest gegeven, in sodanigen ongelegentheyd is geweest, dat niemand aen 'tselve Fraulin VAN BREDERODE eenige penningen off gelden op interest soude hebben willen geven, sonder diesaengaende met behoorlycke hypoteecq gesecureert te sijn, maer dat het welgemelte Fraulin, bij gebreck van credit, penningen van noden hebbende, genoodsaecht is geweest, haer toevlugt te nemen tot de stadt Vianen ende de dorpen, onder haer heerschappije behoorende, met versoeck en begeerte, dat deselve stad en dorpen op haer credit penningen souden willen op interest nemen ende haer, Fraulin VAN BREDERODE, daarmede assisteren.

Onder de verschillende getuigenissen die ten bewijze van het hier aangevoerde werden overlegd, vindt men er o.a. een van 20 Desember 1688, waarbij verschillende personen verklaarden, dat zij in November 1682 in Vianen op het

¹⁾ D. i. wat in strijd met afleiding en uitspraak vaak gespeld wordt Oegstgeest.

Hof bij het Fraulijn waren ontboden geweest, en dat Haar Genade hen toen verzocht had, om, als representanten van de magistraat en op het krediet van de stad, f 12.000 voor haar te negosiëren, omdat „sij benodicht was om gelt en geen credit hadde.”

ROOSEBOOM was ook de man die het in het begin van dit stuk vermelde legaat van f 150.000 van Fraulijn HEDWIG AGNES gekregen had.

Het Hof van Holland deed 30 September 1693 uitspraak ten nadele van de Graaf van der LIPPE, die daarop in hoger beroep bij de Hoge Raad kwam. Vóór kommissarissen van dit kollelje sloten partijen 28 Julie 1694 een verbaal, waarbij zij ook een regeling maakten over het legaat van 150.000 Karoliguldens, dat met een lijfrente-brief van 2500 Karoliguldens¹⁾ werd afgekocht. Maar de zaak van ROOSEBOOM werd toch de voornaamste oorzaak van het verloren gaan van Vianen voor de Graven van der LIPPE. De Raad en Rentmeester van de domeinen van Vianen ELISA GORDON, die een geregelde briefwisseling met Detmold voerde, zag dit juist in, toen hij (aan de Raad en Landgograaf BARCKHAUSEN) in een brief van omstreeks Augustus 1696 o. a. schreef:

Je ne voy point d' apparence qu' on obtienne du Roy une surseance generale des executions pour un temps. Feue Mad^{lle} DE BREDERODE, qui en avoit si grand besoin, n' a pas eu cet avantage, toute favorite qu' elle étoit. . . . Nous ne sçaurions trouver icy de credit pour emprunter cent ducats seulement, et puisqu' il n' y a rien à esperer du côté de Detmold, comme vous m' avez marqué plusieurs fois, je pense que dans peu il faudra se resoudre à vendre tout ou à le perdre. Je plains le bel argent que Leurs Excellences ont inutilement employé à sauver ce malheureux heritage, qui est ruiné par ce qu' il faut payer à Monsieur ROSENBOOM, sur quoy quelques uns avoient si peu compté.

Hoe ROOSEBOOM's tijdgenoten over hem dachten, kan men zien uit een brief van SIMON HENRIK, Graaf van der LIPPE, (aan de Direktor van zijn kanselarij te Detmold) geschreven uit Batestein 12 Oktober 1686.²⁾ Hij vertelt daarin, dat een dienaar van ROOSEBOOM op een hem gedane vraag, of zijn heer zekere personen niet in rechte zou betrekken, geantwoord had: „Dar hijf gen³⁾ noot van, want hij hijft de Frelle VAN BREDERODE uytgemergelt tot de leste stuyver toe”, „eine artige antwort von einem diener von seinem herrn”, laat de Graaf er op volgen.

3. DE BRAND VAN HET HOF VAN 1696.

Een tweede oorzaak van het verloren gaan van goederen op Batestein was een brand, die er in 1696 woedde. Een opstel van een getuigenis hierover bevindt zich onder losse stukken in het gemeentearchief van Vianen en luidt als volgt:

¹⁾ De afgeloste lijfrente-brief is in het archief te Detmold.

²⁾ Opstel in het archief te Detmold.

³⁾ D. i. : geen.

Wij, Schout, Borgemeesteren ende Regeerders der stede Vianen, certificeeren bij desen, dat des nagts tusschen den 11^e en 12^e September 1696 op den huysse Batesteyn bij Vianen een sware brand is ontstaan, waardoor veele kamers van denselven huysse sijn afgebrand en specialyk twee vertrecken, 't eene boven, en 't andere beneden, waerin de gedane reekeningen van Rentmeesters, Secretarissen en andere die voor den Illustren Huyse VAN BREDERODE administratie van penningen gehad hebben, nevens de documenten, daertoe specteerende, mitsgaders veele andere chartres en papieren wierden bewaerd, en dat alle deselve reekeningen, documenten, chartres en papieren, in de voorsz. twee vertrecken sijnde, t' eenemaal door het vuur sijn geconsumeerd, sonder dat men daarvan het minste heeft konnen salveeren. Des t' oirconde hebben wij het stadssegel op het spatium deses doen drukken op den 8^e September 1706.

In kennisse van mij, Secretaris.

Een andere, uitvoeriger verklaring over de zelfde brand komt voor in een op het Algemeen Rijksarchief aanwezig register van prokurasiën, causiën en andere niet op vaste goederen betrekking hebbende akten. Ze luidt als volgt:

Compareerden vóór de ondergenoemde Schepenen de Heeren JO^r JAKES DE L' HOMME, Heer van La Farc, Drossard der stad en landen van Vianen, MR. JACOB VAN DORTMONT, Raed en Griffier van de Camere van justitie tot Vianen, MR. OTTO VAN DER LAKEN, Borgemeester en Secretaris der genoemde stad, en ELISA GORDON, Rentmeester van de domeynen van Vianen, alle Raden van Regeeringe aldaer, en hebben verklaerd onder solemnelen eede ter requisitie van den Hooggeborenen Heere regerende Grave van der LIPPE, dat waeragtig en hen, comparanten, seer wel bekend is, dat in twee vertrekken van den huysse Batesteyn bij Vianen, het eene boven 't beste quartier, en het andere beneden, sijnde een toorentje, die in den jare 1696 met veele andere kamers van denselven huysse sijn afgebrand, sonder dat men uyt deselve twee vertrecken iets heeft konnen salveeren, tsedert veele jaren bewaerd wierden de gedane reekeningen van Rentmeesteren, Secretarissen en andere die voor den Illustren Huyse VAN BREDERODE administratie van penningen gehad hebben, nevens de documenten, daertoe specterende, mitsgaders veele andere chartres en papieren. De comparanten gaven voor redenen van wetenschap, dat sij ten dienste van welgemelten Huyse dikwils en van tijd tot tijd in de voorseyde respectieve vertrekken acces tot de gesejde reekeningen, documenten, chartres en papieren hebben gehad, deselve doorsogt en veele van dien naergesien. Nog verklaerden mede onder solemnelen eede de voornoemde Heeren VAN DORTMONT ende GORDON specialyk, dat de papieren die ten tijde van den gesejden brand door hem, Heer DORTMONT, uyt de vergaderkamer van den Raad van Regeeringe gesalveerd wierden, voornamentlyk hebben bestaen in de accoorden die bij den Heere Grave CAREL EMILIUS VAN DONA, bij den laetstoverledenen Heere regerende Grave van der LIPPE en bij desselfs gemalinne met veele en wel de voornaemste van de crediteuren van den Huyse VAN BREDERODE waren gemaect, en de bewijsen, tot deselve accoorden specteerende, mitsgaders de quitantiën en cessie van actie van de penningen, ingevolge van die accoorden betaeld. Gevende tot redenen van wetenschap, dat sij beyde, comparanten, de voorgespecificeerde en uyt den brand gesalveerde papieren successivelyk in bewaringe hebben gehad; dat hij, Heer DORTMONT, deselve, doe die uyt den brand gehaald waren, tot sijnen huysse bij provisie heeft geborgen; dat hij die daarna aen den voornoemden GORDON heeft overgeleverd om weder op den huysse Batesteyn weg te leggen; en dat sij beyde bij die en andere occasiën soo vóór als nae den brand, die gesalveerde papieren met reflexie hebben gesien. Soo waerlyk moeste haerlieden, vier Heeren comparanten, God Almagtig helpen. Aldus gedaen ten overstaen van RICHARD VAN RENSSELAER ende JUSTUS DE GELDER, schepenen der stede Vianen, den 4^e Novembris 1707.

Het was echter niet alleen een deel van het archief, maar ook een groot deel van de inboedel dat bij die brand te niet ging. Dit wordt meegedeeld in een verzoekschrift dat de vrouw van Vianen kort na de noodlottige gebeurtenis aan de Staten van Holland richtte. Vianen betaalde n.l. jaarliks een bedrag aan het Kantoor van Holland voor de redemsie van de imposten, en de Gravin van der LIPPE verzocht nu om remissie van de te betalen penningen voor enige jaren, opdat zij daardoor verlicht mocht worden in de kosten van de herbouw van Batestein. Het stuk volgt hier:

Aan de Edele Groot-
mogende Heeren Staten van
Holland en Westvriesland

geeft met alle eerbiedigheid te kennen AMELIA VAN DONA, douairière van der LIPPE, dat in September des voorleden jaars 1696 haar casteel ofte huys Batesteyn bij Vianen, waarop de Heeren VAN BREDERODE van ouds hare residentie plagten te houden, bij ongeluk in de nagt voor het beste ende grootste gedeelte, met alle de kostelyke meublen, inboel, chartres, boeken, papieren ende antiquiteyten, tot de gemelte familie VAN BREDERODE van ouds behoord hebbende, is verbrand, soodanig dat hetselve voor de supplianten onbewoonbaar is,

dat het ook den Almagtigen God gelieft heeft, haar, suppliantes, gemaal, den laatst-regeerende Grave van der LIPPE, in de maand Mey deses jaars 1697 uyt dese wereld te halen,

dat sij, supplianten, in haren bedroefden weduwlyken stand onmagtig is, het voorschreven casteel weder op te bouwen, om in tijden ende wijlen hare dagen aldaar te mogen eyndigen, welke onmagt door de overgrooten schulden, waarin sij, supplianten, den boedel van BREDERODE, bij versterf op haar gekomen, geïnvolveert heeft gevonden, ende door de sware lasten des langdurigen oorlogs nog te grooter is,

dat sij, supplianten, is tragende, het voorschrevene aloude ende nu verbrande stamhuys, daar hare voorouderen soo menigen reeks van jaren hebben gewoond, ja hetwelke heeft gestrekt tot een asylum van de Edelen die de fundamenten der vrijheyd hebben gelegd, ende alwaar die fameuse requeste, bij de Verbondene Edelen aan de Hertoginne van Parma gepresenteerd, ook is geteekend, ende ten huydige dage (miraculeuslyk uyt den voorschreven brand gered) alsnog wert bewaard, wederom eenigsins in staet te brengen, om bij haar bewoond te konnen worden, ende sij, supplianten, daartoe gene middelen is hebbende, als voorschreven is,

soo neemt de supplianten baren toevlugt tot de mededoogentheyd ende weldadigheyd van U Edel Grootmogenden, ootmoedelyk biddende, dat U Edel Grootmogenden, uyt consideratie voor de Huysen VAN NASSAU ende BREDERODE, waaruyt de supplianten gesprooten is, gelieve te vergunnen, tot verligtinge ende troost van een ongelukkige weduwe, dat de penningen die bij de stad en landen van Vianen aan het Comptoir van U Edel Grootmogenden voor de redemptie der imposten jaarlyks moeten werden betaald, voor den tijd van jaren, tot de herbouwinge van het voorschrevene casteel ofte Batesteyn mogen werden geremitteerd.

'Twelk doende etc.
AMELIE G. van der LIPPE.

Dit stuk werd niet, zoals de inhoud aanduidt, in 1697 ingediend; want, hoewel het door de Gravin van der LIPPE getekend en dus het oorspronkelijke stuk is, draagt het geen beschikking en is dus te Vianen of Detmold blijven liggen.

Een bewijs hiervoor is ook, dat het aantal jaren waarvoor de kwijschelding verzocht werd, niet is ingevuld.

Een afschrift van het stuk heeft in plaats van „des voorleden jaars 1696”: „des jaars 1696”, en in plaats van „deses jaars 1697”: „des jaars 1697”, terwijl voor het aantal jaren van de verzochte kwijschelding „ses” is ingevuld. In deze vorm werd het verzoekschrift in 1699 ingediend, blijkens het op de rug aangegetekende: „L. MULDER, proc(ureur). Gepresenteert op Maendagh 19 October 1699.” Een beschikking vond ik niet.

Behalve deze amtelijke stukken bestaan er ook enige brieven, die, dadelik na het ongeval, uit Vianen aan de Gravin geschreven werden en waarin biezonderheden daarover voorkomen. Het volledigst verhaal geeft Mevrouw VAN VOGEL-SANCK, die ook het eerst het denkbeeld aangaf, om kwijschelding van belastingpenningen, ter tegemoetkoming in de kosten van herbouw, te verzoeken:

Madame,

Je suis au desespoir que je vous dois anoncer que la meilleure partie de vostre chatteau de Batesteyn et ¹⁾ consumé par un feu si prompt et si violent qu' il a esté imposible de sauver la moindre chose de vos meubles. Ce deplorable malheur et ¹⁾ causé selon l' opinion generale par l' imprudence du Clerck de GORDON, qui, pendan que son maitre estoit hors de la ville, s' et ¹⁾ diverti à faire de feu d' artifice, et a jetté de fusée dans la place du dedan. La vielle femme qui demeure au chatteau l' a bien veu ²⁾ et luy a fort grondé, mais il ne l' a pas laissé pour cela, disant qu' elle estoit folle, que cela ne pouvoit point causer du mal. Mais hélas, la triste experience nous a bien fait voir le contraire. Car ver la minuit mes servantes, qui avoient veillé plus tard qu' à l' ordinaire et passant ma place, ont veu un grand feu, et sont venu esveiller toute ma famille, qui sont acouru aussitost, et frappé en passant à quelque porte pour reveiller le monde. Et mon mari, venant au chatteau, trouvoit trois ou quatre hommes, qui avoien esveillé PASTÉ ³⁾ et le comtesse DE STIRUM. Mon mari avec ses fils, son valet et deus Messieurs de Rotterdam ont eu le bonheur de sauver tous vos papiers de consequence qui furent à la Chambre du Conseil, quoyqu' au peril de leur vies. Car tous brusloit au dessus de leur testes, et estoient en mille dangers d' estre accablés par les flammes, comme en effet tout et ¹⁾ tombé un moment apres, sous lequel mon valet a pensé estre escrasé. Il est fort bruslés en plusieurs endroits, et mont fils le medecin et ¹⁾ blessé aussi à la jambbe, mais point dangereusement, quoique la fièvre l' a pris. Mais j' espere que cela et ¹⁾ plustost de la fatigue que de la blessure. Mon mari et ces deus fils sont par la grace de Dieu en bonne santé, mais si las et si fatigué d' avoir travaillé deus jours et deus nuit, et si touché de vostre grande perte qu' il n' en peut plus. C' et ¹⁾ un espece de miracle que tous le chatteau et mesme toute la ville n' est pas consumé. Monsieur DE LA FARE ⁴⁾ escrira toute les particularités a Vostre Excellence, car mes larmes m' empechent d' an dire d' avantage. Je voudrois que Vostre Excellence pouvoit voir dans mon ame, combien que je suis touché de cet accident. Je suis inca(pa)ble d' en consoler Vostre Excellence, mais cognoissan la grandeur de vostre ame et l' entiere resignation a la volonté de Dieu, je scay que mes foible raisonnemens vous seroient de peu de secours. Il me semble, qu' on devoit, sens perdre du temps,

¹⁾ D. i.: est. ²⁾ D. i.: vu.

³⁾ De schrijfster, die gedurig overbodige letters s schrijft, zal bedoelen PATÉ, die wel de hovenier op Batestein PADÉ (*Oud-Holland* 1908, 229) zal zijn.

⁴⁾ De Drossaard van Vianen.

demander au Roy par le Duc du ZEL.¹⁾ ou par le Conte de PORTLAND (à qui la Comtesse DE STIRUM a desia escrit ce triste accident) pour avoir la remission de l'amodiation, afin de reparer par l'argent de vostre païs la perte que vous avez faite. Mon mari est bien prest de le faire, mais on ne peut pas respondre du succes. MR. DE LA FARE crain qu' on n' obtiendra rien. On attant l' avis de GORDON, qui sera sans dout aujourdui de retour. Et s' il ne prennent point de resolution, envoyes an plustost vos ordres, Madame. Je prie cependant le bon Dieu, qu' il vous donne la consolation necessaire, et qu' il esmeut les coeur des Princes que vous devez faire solliciter. Je suis,

Madame,
vostre tres humble et tres obeissante
servante

L. C. DE VOGELSANCK.

Viane le 14
de Septembre 1696.

De schrijfster aarzelde dus niet, het ongeval toe te schrijven aan de roekeloosheid van een klerk van GORDON. Deze was, schrijft zij, nog niet in de stad. Het is wel opmerkelijk, dat hij, die anders uitvoerige brieven over hetgeen er hier voorviel naar Lippe schreef, na zijn terugkeer slechts enkele korte berichten zond. Eerst schreef hij aan de Vrouw van Vianen dit briefje, waaruit wij ook zien, dat hij zijn kantoor en de „Raad” zijn vergaderplaats op Batestein hadden :

Madame,

La consternation où je me trouve, en arrivant icy ce matin, à cause de l'embrase-ment du château est si grande que je suis tout-à-fait incapable à present de faire un bon rapport de tout ce que Monsieur ROSENBOOM vient de me dire au sujet des revenus de Brederode et d' autres choses importantes qui regardent les interêts de Vôte Excellence, outre que je suis trop occupé a rassembler autant qu' il se peut les papiers qu' on a sauvez de ma chambre, apres que par les soins courageux de Monsieur DORTMONT on avoit retiré ceux qui étoient dans la Chambre du Conseil, laquelle brûloit déjà par en haut, tellement que Monsieur DORTMONT et ceux qui le secondoient, couroient grand danger de la vie. Si j' y avois été aussi, j' aurois sans doute tâché de suivre un si bel exemple. Je suis tousjours,

Madame,

de Vôte Excellence
le tres-humble et tres-obeïssant
serviteur

à Viane le 14 Septembre
1696.

GORDON.

In zijn brieven aan de Raad en Landgograaf BARCKHAUSEN was hij ook ook al niet mededeelzamer. 24 September 1696 schreef hij hem over de brand alleen :

Je me raporte cette fois, faute de temps, à la lettre cy-jointe de Madame la Comtesse DE STIRUM,

en in een naschrift :

„On n' a pas jugé à propos d' employer les chariots du païs à emporter les debris. Les paisans compteroient cela pour beaucoup.

1) D. i.: CELLE.

Later, toen hij toch wel meer tijd had (28 September 1696), verontschuldigde hij zich nogmaals over zijn zwijgen, hiermee, dat de oudste Gravin VAN STIRUM Mevrouw reeds uitvoerig ingelicht had :

„Suivant l'ordre de Leurs Excellences on a rendu publiquement des actions de graces à Dieu, de ce que sa bonté a préservé la ville du feu. Mesdames les Comtesses temoignent de vous être fort obligées de ce que vous vous montrez sensible à leurs pertes. L'ainée m'a dit qu'elle a déjà envoyé à Madame un si grand detail de ce qui est brulé ou perdu, que cela me dispense d'en faire un. J'ay aussi souffert quelque dommage, surtout en mes livres, mais, Dieu merci, je ne me suis pas encore aperçu, qu'il y ait rien d'égaré de ce qui regarde ma fonction de Receveur. Il n'en est pas ainsi des autres papiers. J'en trouve beaucoup à dire, mais des moins considerables.”

Uit deze brief en die van Mevrouw VAN VOGELSANCK valt reeds op te maken, dat Batestein toen bewoond werd door Gravin VAN STIRUM, die bij de brand scha geleden hadden. Dit wordt bevestigd door brieven over het ongeval, van een van haar, AMELIA, aan de Gravin van der LIPPE. In de *Stamtafel der Graven van Limburg Stirum*, door W. Graaf VAN LIMBURG STIRUM, komt zij voor ¹⁾ als AMELIA LOUISA WILLEMINE en haar zuster als MARIA URSULE. Zij waren dochters van OTTO, Graaf VAN LIMBURG-BRONKHORST-STIRUM, Heer van Wis, Borkelo en Gemen, en van ELISABETH CHARLOTTE, Gravin VAN DOHNA, en dus door haar moeder aan de Gravin van der LIPPE verwant. Ik laat van de bedoelde brieven de eerste geheel en van de tweede een deel volgen. De eerste is de brief die GORDON 24 September 1696 verzond en waarnaar hij voor biezonderheden van de ramp verwees. Dit schrijven was dan ook niet bezwarend voor hem en liet de oorzaak in het duister. Wij leren uit deze brief verschillende delen van Batestein (de Raadkamer, Mattekamer, Kaatsbaan enz.) kennen. Hij luidt als volgt :

Viane, Dimanche [20 September 1696.]

Ma tres chere Cousine,

L'ordinaire passé nous n'avons pas écrit, ne seachant plus que dire dans ceste triste rencontre, et ma seur a esté si malade qu'elle a gardé 3 jours le lit, mais est tant soit peu mieux, graces à Dieu, presentement. Et j'espere que vous ne trouverez pas mauvais, que je vous dise qu'il m'est venu dans la pencee de vous proposer un moyen pour rebastir vostre quartier et celui du Raetkaemer, sans qu'il vous en cousta beaucoup ou peut-estre rien, et que celui du Mattenkaemer, dont les murailles sont la plus part tombées et les autres point, fut abattu, et que les bassescours ainssi ne fussent plus séparées. Aussi bien la gallerie estoit desja bien fragile et tout ce quartier, et qu'il n'y eut asteure ²⁾ qu'une grande bassecourt. Je crois, que selon le bruit commun la bourgeoisie de Viane et ceux du plat pays, souhaitant que le chatau fût rebasti, contribueroit volontier, si on leur demandoit un don gratuit et non fixé, et puis que l'on vendit cet hyver quelque bois, comme vous aviez desja resolu. Cella ne couteroit pas si exesivement, les murailles estant la plus part debout, et de la ferure il i

1) Blz. 25.

2) D. i. : à cette heure,

en a de reste. Cella seroit fort bau, et faire devant vos fenestres vis-à-vis du Caetsbaen une gallerie des vieux pilliers, semblable à l' autre, en lieu de ce qu' il n' i a eu de ces planches qui ne valloit plus rien. Ils tienent asteure ¹⁾ conseil sur la porte, si bien qu' alors vous ne perdriez que le Mattenkamer et ce qui as esté au dessus. Et cella pouroit ce couvrir avec des tuiles bleues. Et on pouroit faire avant l' hyver le toict ainssi jusqu' à nostre quartier, et au printemps le reste, et abattre cest hyver le Mattenkamer, qui n' estant pas sur des caves, estoit bien humide, et le bois n' en valloit pas beaucoup. Nous ferons remeubler les chambres qui sont au dessus de la cuisine et porte, et les grande sales, s' il plait à Dieu, ceste semaine, où l' on a tout araché pour le sauver. Et si devers le printemps vous voulliez venir l' ordonner vous-mesme, on pouroit dresser un lit pour vous dans la sale. Helas, c' est un si triste spectacle, que je ne me puis encore resoudre à le bien considerer, et je ne puis cesser de regretter que l' on n' a rien pu sauver de vostre bau quartier, mais comme l' on a eu tant de peine à esveiller et faire lever le monde dans le plus fort de la nuit, le tout estoit en pleine flame avant que l' on i put venir. Du lict de Madame ZUM il n' i est resté que le ciel et les deux postes ou pieds. J'avois fait serrer les rideaux et la courte pointe dans l' armoire de vostre chambre. Et tout ce qui a esté dans vostre antichambre, est sauvé, mais les chaises de Madame ZUM estoyent dans la petite tour, dont on n' as rien peu ²⁾ sortir. Enfin, c' est ainssi la volonté de Dieu. Mais la pluspart des personnes ne comprénent pas l' origine de ce triste feu. On dit que de l' autre costé de la riviere l' on l' as veu ³⁾ dans vostre quartier environ les dix heures par-si par-là comme des chandelles, et que ces gens croyoit qu' il i avoit des estrangers qui logoit à la court. Je ne crois pas, que de 8 jours il i avoit eu une ame vivante dans ce quartier. Jamais ceste triste veue ⁴⁾ ne sortiras de mes pencées, lorsque j' entendis en dormant fraper sur mes fenestres et que l' on crioit qu' il estoit temps de sauver la vie. Tout les soirs je suis encore saisie d' une frayeur qui n' est point à despeindre. Le Bon Dieu veullie vous bénir d' un autre costé.

Deze brief is niet ondertekend, waarschijnlijk omdat het vel juist vol was, maar is van de zelfde hand als andere brieven met de ondertekening AMELIE, C. DE STIRUM.

Wij zien uit deze brief, dat de woorden van Mevrouw VAN VOGELSANCK : „il a esté imposible de sauver la moindre chose de vos meubles” alleen op de meubelen van het door de Gravin van der LIPPE bewoonde deel betrekking hadden. „L' on n' a rien pu sauver de vostre bau quartier”, schrijft de Gravin VAN STIRUM haar ook, maar verder : „Tout ce qui a esté dans vostre antichambre, est sauvé.” „Nostre quartier”, n.l. dat van de Gravinnen VAN STIRUM, schijnt door dezen gemeubeleerd te zijn geweest, want de schrijfster zegt : „Nous ferons remeubler les chambres qui sont au dessus de la cuisine et porte, et les grande sales”. Het gedeelte dat zij bewoonden, was dus blijkbaar niet het minste.

Wie Mevrouw ZUM was, die een bed op Batestein en stoelen in de kleine toren had staan, zullen wij later zien.

In 1697 schreef de Gravin VAN STIRUM de Vrouw van Vianen over de herbouw van Batestein en de wederinrichting van het door de zusters gebruikte gedeelte. Zij vraagt, om daarvoor behangsels en meubels van het slot in gebruik te mogen nemen, waaruit weer blijkt, dat maar een deel van de inboedel verbrand was. Ook blijkt, dat de schilderijen uit de galerij gered waren en op de

¹⁾ D. i. : à cette heure. ²⁾ D. i. : pu. ³⁾ D. i. : vu. ⁴⁾ D. i. : vue.

zolders opgestapeld lagen, waar ze licht een prooi van rotten en muizen konden worden, zoals AMELIA VAN STIRUM haar verzoek om ze in gebruik te mogen nemen, toelicht. Wij leren uit deze brief nog enige delen van Batestein kennen, het vertrek Venusberg, en de toren St. Paul. Hier volgt het deel van de brief dat in aanmerking komt :

Borckeloo le $\frac{10}{20}$ May 1697.

Ma tres chere Cousine,

Quoique je n'ay point de vos lestres à quoi il me faut repondre, je vous ay voullu avertir qu' en huit jours, s' il plait à Dieu, nous retournons à Viane. Et à mon arivée je voudrois bien, s' il vous plait, aproprier un peu mieux nostre demeure asteure ¹⁾ que ce triste feu nous a osté le grand quartier que vous nous aviez acordé pour i loger nos parans et amis. C' est à dire, je voudrois ajouter la chambre ou couchent nos laquez, à celle du Vénus bergh, et en faire un joli quartier, et reloger nos valets dans la derniere qui joint la tour de St. Paul. Je payerai tout les frais, à condition que vous voullussiez nous acorder les pieres qu'il faudras pour quelque deurslagh pour un cabinet ou garderobe. Et s' il i a quelque morçaus du vieux bois et quelque vielle ferure qui puisse servir au portes ou fenestres, cella demeure dans la maison. Et quand vous viendrez à Viane, ma chere Cousine, ce quartier-là seras peut-estre asé logeable pour vous-mesme ou quelque-unes de vos filles, vous n' en aurez jamais le moindre coute. Et si ces pieres et bois restent amoncelees, il ne vous seront guieres utiles. Pour un planken flour, je l' achaterai. Et des poutres nous n' en aurons que faire rien que deux ou 3 deorraemen et glasramen. Et puis vous voudrez bien que nous i mettions de vos vielle tapisseries et meubles, que seront plus proprement entretenues là, et des vieux tableaux de la galerie, jusques à ce que vous en ayez à faire aillieurs. Car les rats et souris en font leur nids, comme vous scavez, quand ils sont l' un sur l' autre sur les greniers.

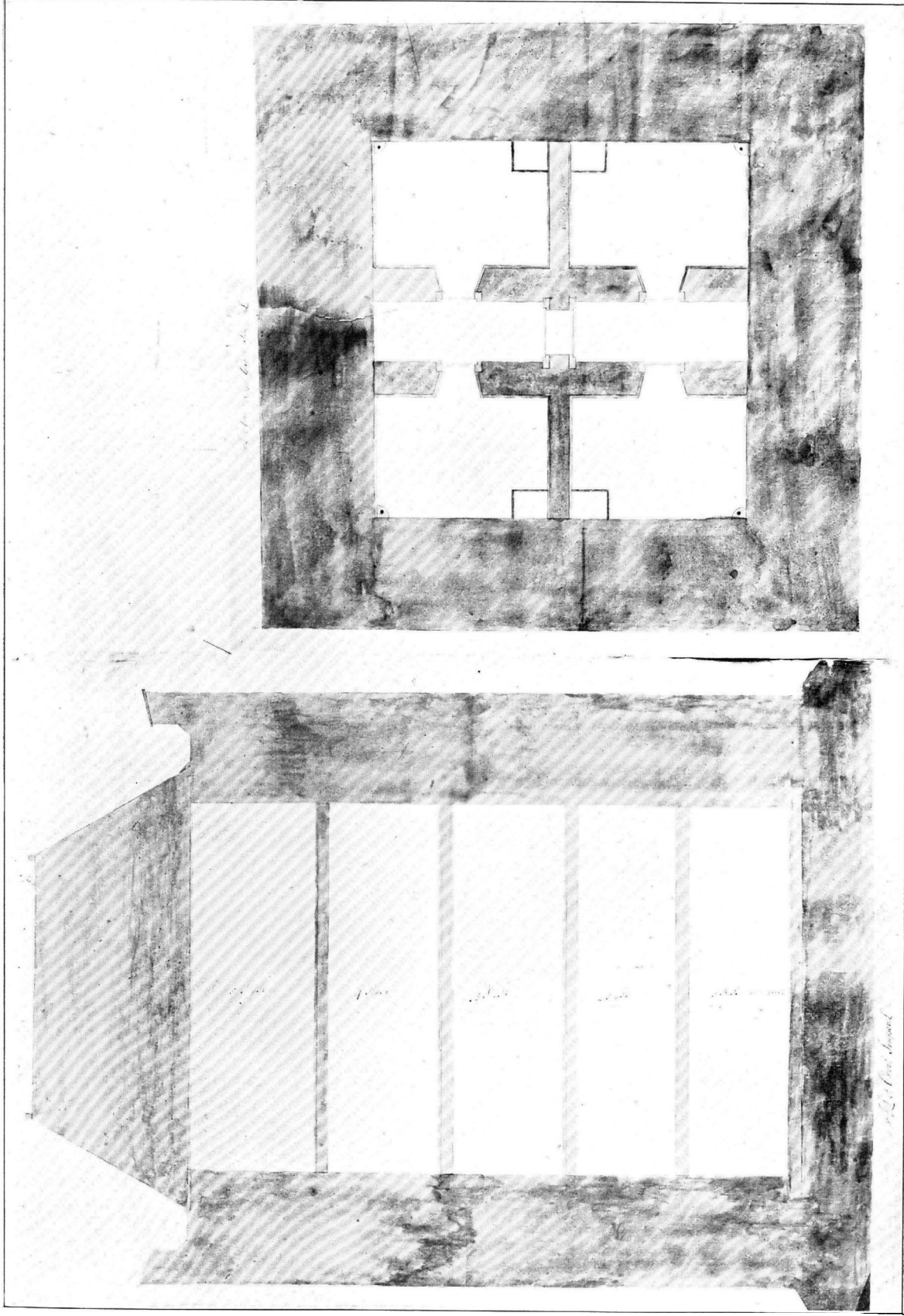
Later zullen wij zien (uit brieven van 27 November en 13 Desember 1725), dat een deel van de schilderijen door de brand beschadigd was geworden.

De Magistraat van Vianen was blijkbaar van mening, dat inderdaad de onvoorzichtigheid van GORDON's klerk de oorzaak van de brand was. 16 September 1696 vaardigde hij een verbod uit tegen het maken of aansteken van vuurwerken, het schieten met roers of bussen, en het verkopen van buskruit aan kinderen. Tegelijkertijd ontsloeg hij de nachtroeper buiten de Lekpoort, omdat deze bij de brand op het Hof niet geroepen had. ²⁾

Het Algemeen Rijksarchief bevat een plattegrond (Opschrift : Het gront vant Groot Sinpoel) en een dwarsdoorsnee (Onderschrift: Het Groot Sinpoul, inschriften : 1 stasy onder de gront, 2 stasy, 3 stasy, 4 stasy, 5 stasy) van de St. Paul, waarvan afbeeldingen hierbij gaan. Deze hoekige vestingtoren van 5 „stasy's” (= etages) was gelegen aan de stadsgracht, vlak bij, maar buiten de muren van het slot, zoals men uit de plattegronden van de stad en het slot, die later volgen, kan zien.

1) D. i.: à cette heure.

2) Afschrift van het besluit in het archief te Detmold.

Dwarsdoorsnede en plattegrond van den toren „het Groot Sinpoel”.

4. HET UITWONEN VAN DE EIGENAARS EN HET GEBRUIKEN VAN HET HOF DOOR VERSCHILLENDE PERSONEN.

Terwijl dus wanbeheer ten tijde van de laatste BREDERODE en de brand van 1696 een deel van de inboedel en het archief van Batestein deden verloren gaan, heeft de afwezigheid van de Duitse eigenaars van Vianen en het gebruiken van het Hof door telkens andere personen stellig ook geen gunstige invloed op de bewaring van de goederen gehad. Gedurende ruim 40 jaar na het overlijden van HEDWIG AGNES behoorde Vianen achtereenvolgens aan leden van de Huizen DOHNA en LIPPE, die slechts zelden op Batestein vertoefden. Ten tijde van de brand was een oude vrouw bewaarster van het slot, zagen wij uit een brief van 14 September 1696. In een andere brief, van AMELIA VAN STIRUM, van 10/20 Mei 1697, lazen wij, dat de schilderijen uit de galerij na de brand op de zolders opgestapeld waren en dat zij deze en andere goederen van Batestein in gebruik wenste te nemen. Later zal ons blijken, dat een van de afgevaardigden voor de overdracht van Vianen aan Holland, die in 1725 op het slot verbleven, voorstelde, om gobelins en schilderijen te verkopen, wegens de last die het vervoer naar Detmold zou veroorzaken, en dat men van de meeste portretten niet meer wist, wie ze verbeeldden. Letten we dan nog op de oorzaak van de brand, dan moeten we wel tot het besluit komen, dat de belangstelling of zorg van de bewoners van Batestein voor de daar aanwezige schatten van de oude Heren niet overgroot was. Ik houd het dus ook niet voor onwaarschijnlijk, dat nog op andere wijze dan door de brand goederen zijn weggeraakt. Een aanwijzing hiervoor kan men vinden in de aanwezigheid van een beeltenis van REINOUD II VAN BREDERODE, Heer van Vianen (1493—1556), die zich op het raadhuis van die stad bevindt ¹⁾, maar eenmaal wel op Batestein zal gehangen hebben. (Een afbeelding ervan wordt hierbij gegeven). Ook van enkele andere nog aanwezige portretten kan men dit vermoeden. ²⁾

Wij zullen nu nagaan, wie er na de BREDERODE's al van het Hof gebruik maakten.

A. DE GRAVINNEN VAN STIRUM.

Een voornaam deel van het huis werd al spoedig in gebruik gegeven aan de ons reeds bekende Gravin VAN STIRUM. Tegelijk met en later misschien ook in plaats van haar hadden verschillende amtenaren er hun woning of amtsvertrek.

¹⁾ E. W. MOES, *Iconographia Batava*, No. 1089. ²⁾ A. v., Nos. 1079, 1082 enz.
Oud-Holland, 1914.

B. DE DROSSAARDEN VAN VIANEN.

Ik vond geen besluit waarbij het Hof hun als woning werd aangewezen, maar van de twee Drossaarden die er in dit tijdvak waren, is het zeker, dat de tweede, en waarschijnlijk dat de eerste er gewoond heeft.

De eerste was Jonker JACQUES DE L' HOMME, Heer van La Fare. De Heren van Vianen hadden dikwils vreemdelingen in hun dienst, vooral voor de hoge amten. Ook de BREDERODE'S hadden daarin de om zijn oorzaken zo betreurenswaardige trek van ons volk voor het vreemde niet verloochend. Het archief te Detmold bevat een pak stukken over een schuldvordering van deze Drossaard tot last van de BREDERODE'S en, na hun uitsterven, van de DOHNA'S en LIPPE'S. Daaruit blijkt, dat na het overlijden van de Heer van La Fare, in 1710, de vordering kwam aan zijn enige erfgename, broersdochter, MABILE DE L' HOMME, vrouw van Kapitein ERNST LOUIS ZUHM. Wij hebben deze Mevrouw ZUHM reeds ontmoet in de brief van Gravin VAN STIRUM van 20 September 1696, waarin stond, dat er nog een bed en stoelen van haar op Batestein waren. Zij was even te voren getrouwd. „Monsieur ZUHM arriva icy de Lipstad hier au soir,” schreef GORDON 21 Julie 1696 (aan BARCKHAUSEN), en 27 Augustus d.a.v.: „J'ay félicité Monsieur ZUHM en vôtre nom de son mariage.” Men zal dus wel mogen aannemen, dat zij tot haar huwelijk het huishouden van haar oom op Batestein had waargenomen, vooral omdat van zijn opvolger met zekerheid bekend is, dat hij daar woonde.

Deze was JEAN HENRI HUGUETAN, HEER van Odijk. Hij was vroeger Kapitein in het Argyllse regiment, in dienst van de Koning van GROOT-BRITTANJE geweest. Wegens de diensten die hij als zodanig aan het Roomse Rijk en zijn verbondenen in de laatste oorlog met Frankrijk had bewezen, had JOHANN WILHELM, Hertog te SAKSEN, hem 15 September 1708 in zijn bescherming genomen, en beloofd, gedurende twee jaar te zullen behoeden voor vervolging wegens de schulden die hij om zijn „grosse weitläufigkeiten mit Frankreich” tot het einde van 1705 had moeten maken en de wissels die hij daarvoor had moeten uitgeven. ¹⁾ Dit was zeker een gemakkelijk middel, om zich van de betaling van schulden af maken, en had nog een vaderlandslievende schijn er bij. 20 Oktober 1708 had de Vorst HUGUETAN benoemd tot *Ministre d' état* en *Conseiller intime de guerre*, ¹⁾ en 26 Augustus 1709 nog voor 3 jaar, dus tot 15 September 1713, in bescherming genomen. ¹⁾ Kort daarop was aan het licht gekomen,

dass Ihre Hochfürstliche Durchleuchtigkeit er mit lauter *falsis narratis* hintergangen, und angeregtes *Protectorium* mit ganz unverantwortlichen strafbaren *sub- et obreption*

¹⁾ Afschrift in het archief te Detmold.

erschlichen, indem sich bald hernach geäussert, dass anstatt der so hoch gerühmten *meriten* gegen das Römische Reich und dessen Hohe *Alliirte*, so in lauter ungrund und misshandlung bestehen, Er verschiedenen vornehmen Frantzösischen *Banquiers* zu *Paris* und *Lion* mit *considerablen* und auf etliche *Millionen* sich erstreckenden wechselfposten, womit Er denenselben annoch verhaftet, flüchtig ergangen, und diese keinesweges zu nutz und dienst des H. Römischen Reichs oder dessen Ständen angewendet, sondern vielmehr demselben solche zu entziehen und sich selbst damit zu bereichern vermeinet, weshalb Ihme auch solches unrechtmässig besitzende fremde gut zurzeit nirgendswo in- noch ausserhalb dem Römischen Reich einen sichren und beständigen fuss hat lassen wollen.¹⁾

Bovendien had HUGUETAN evenmin als de belangen van het Roomse Rijk die van de Hertog gediend, zoals hij beloofd had, en was, terwijl hij een verlof van twee of drie dagen naar Bischhausen of Kassel had, voorgoed, in de richting van Mühlhausen, vertrokken, waarna hij zijn vrouw en goederen ook uit Eisenach had laten weggaan.

De Hertog legde nu beslag op alle gelden die HUGUETAN nog in het land had uitstaan, op grond van de *renversaal*brieven van zijn aanstelling, en gaf hem daarvan kennis 12 Mei 1710.²⁾ De Saksen-Eisenachse Fiskus stelde daarop een vervolging tegen hem in, om vernietiging van de *protectoria* en verbeurdverklaring van de gelden te verkrijgen. Want HUGUETAN had, als een biezonder persoon, volgens de wetten van het Roomse Rijk en de oorlogsverklaring tegen de Kroon van Frankrijk van het jaar 1702, het recht niet gehad, de aan inbeslagneming onderworpen gelden van de Franse Bankiers, als Rijksvijanden, voor zich zelf buit te maken. Deze gelden kwamen *jure belli ac fisci* toe aan de Hertog, als een Rijksvorst, die ook aanspraken kon doen gelden wegens het bedrog en de trouwbreuk, tegen hem gepleegd.³⁾

Intussen was HUGUETAN als Drossaard in dienst van de Graaf van der LIPPE getreden, en bestemd voor Vianen, vanouds het toevluchtsoord voor bankroetiers. De Lippese Regering weigerde daarom het verzoek van de Saksiese Regering te Eisenach, om aan HUGUETAN een dagvaarding te doen toekomen (29 September 1710), en volhardde na herhaalde aandrang hierbij (9 Oktober d. a. v.), omdat HUGUETAN al over het halve jaar in Lippese dienst was en op een plaats die tegen zulke *evocationes* geprivilezeerd was.⁴⁾

In verband met deze aangelegenheden zagen bij zijn komst te Vianen een drietal zeldzame drukwerkjes het licht. De titels zijn:

Lettre de MR T. D. M. à l' un de ses amis, à La Haye, écrite d' Utrecht le

1) Afschrift van de dagvaarding in het archief te Detmold.

2) A. v., en afschrift van de brief van 12 Mei in dat archief.

3) Afschrift van de „Klagschrift“ met „citation“ in dat archief.

4) Opstellen van brieven in dat archief.

16 de Mars 1711, *sur les affaires de Mr Huguetan, Sr d'Odičk, Baron de l'Empire et Drossart de la Ville et Pays de Vianen*. 25 Maart 1711. F^o.

Memoire abrégé sur l' affaire entre *Jean Henri Huguetan & Tourton & Guiguer* de Paris. 1711. F^o.

„Information sommaire *des affaires de Mr Huguetan, Seigneur d' Odičk*, extraite de la lettre de Monsr T. D. M. pour la satisfaction de ceux qui n' en veulent savoir que le précis”. Z. j. 4°.

HUGUETAN die in een zaak gewikkeld was, toen hij Drossaard werd, verliet ook met moeite Vianen in 1725, nadat hij niet bevestigd was in het toen sedert enige weken door hem beklede amt van Surintendant.

Hij heette toen Graaf VAN GYLDENSTEEN en woonde op Batestein, zoals wij zullen zien bij de bespreking van de inlijving van Vianen bij Holland in dat jaar.

C. DE RAAD, SEKRETARIS EN RENTMEESTER ELISA GORDON.

Deze had op het Hof zijn kantoor, reeds ten tijde van de brand, waarbij hij schreef dat bescheiden werden gered „de ma chambre”. Maar hij woonde er toen ook op, zoals blijkt uit een brief van die dagen (3 September 1696) aan de Gravin, waarbij hij haar kennis gaf van zijn verloving, en verzocht, na zijn huwelijk op het slot te mogen blijven wonen. GORDON was ook weer een van de vreemde amtenaren, Schot van afkomst, en zijn verloofde droeg ook een Engelse of Schotse naam. Wij lezen in zijn brief:

Madame,

Depuis que je suis dans le service de Vos Excellences Elles m' ont comblé de tant de bontez et pris tant de soin de mon intérêt particulier que je me flatte que la hardiesse que je prens avec un tres-profond respect de Leur faire part d' une affaire importante qui me regarde, ne Leur déplaira pas. Mon amour sincere et constant a enfin obtenu de Mademoiselle Erskyne l' ainee une declaration favorable qu' elle veut bien que nous soyons joints ensemble au plus-tôt par le sacré lien du mariage, auquel Messieurs ses Oncles ont consenti. Je demande tres humblement l' agrément de Vos Excellences pour cette union, et je l' ose esperer d' autant plus, que Vous-mêmes, Madame, m' avez fait naître la premiere pensée de rechercher celle que j' aime, lorsque Vòtre Excellence, étant à Viane il y a deux ans, se plaisoit à dire du bien et à faire cas de cette personne. Je supplie encore Vos Excellences, de permettre, qu' étant mariez, nous ayons par provision nòtre demeure au Chateau dans les chambres que j' y occupe déjà pas la faveur de Vos Excellences. Pardonnez moy, Madame, si je suis trop importun, en priant apres cela Vos Excellences, qu' il Leur plaise de m' accorder aussi une des chambres vuides au dessus de la premiere porte de la Cour, pour y mettre mes livres jusques à d' autres ordres de Vos Excellences.

Later verzocht GORDON de Gravin-weduwe tijdelijk nog een vertrek in gebruik bij die welke hij bewoonde (26 Mei 1699):

C' est à l' occasion de la grossesse de ma femme que j' ose adresser mes tres-humbles prieres à Vôte Excellence. Comme l' appartement que nous occupons au Chateau par la faveur de Vôte Excellence n' a que deux chambres assez petites, et qu' en cas d' accouchement on y seroit trop serré, je supplie Vôte Excellence, de vouloir accorder à ma femme la chambre la plus proche en haut, seulement pour y faire ses couches.

D. DE RADEN PIERRE PAGET DE BRAGARD EN JOST BERNHARD BARCKHAUSEN.

In 1688 zond de Graaf, op het voortdurend aanhouden van zijn Raden te Vianen en Advokaten in Den Haag, om zelf over te komen tot het regelen van de zaken van de erfenis van BREDERODE, een paar van zijn Raden naar Vianen. Het archief te Detmold bevat een opstel van hun volmacht, in het Duits, van 29 September *vet.* (d.i. dus 9 Oktober) 1688, en een in het Frans, van 30 September 1688. Deze Heren, PIERRE PAGET DE BRAGARD, Heer van den Camp en Bonnefond, Drost van Sternberg, en JOST BERNHARD BARCKHAUSEN, Landgo-graaf, namen hun intrek op Batestein. Er is een lijst van betalingen, ten belope van f 2250, die van 12 Desember 1688 tot 14 Januarië 1690 gedaan waren aan EMMEKE VAN OLDEMERCK „voor die voornoemde Heeren geauthoriseerdens haere menagie, op Hof van Vianen residerende.”

In 1690 vond de Graaf, dat de werkzaamheid van de gezanten lang genoeg geduurd had. Het eerst werd PAGET teruggeroepen. 7/17 Augustus 1690 stond hij op het punt van te vertrekken, want hij en BARCKHAUSEN brachten toen een verslag uit dat begint:

Sur le depart de l' un de nous, nous avons creu de notre devoir & du service de Votre Excellence, de mettre icy succinctement, pour servir de Memoire der principales choses qui concernent les affaires de Votre Excellence.

en zij stelden 8 Augustus nog een stuk op, waarin vijftien zaken, die PAGET mondeling zou toelichten, in het kort werden aangetekend, eindigende:

Il y a bien d' autre choses à marquer icy, mais lesquelles viendront sans doute dans l' esprit de celuy de nous qui s' en va presentement en Allemagne, à mesure qu' il aura l' honneur d' entretenir Leurs Excellences plus amplement touchant les affaires de ce pays-cy.

PAGET werd weer in Lippe werkzaam gesteld. Bij het nader te melden besluit van 14 November 1691, waarbij de Graaf in de plaats van de twee afgevaardigden een Raad van Regering te Vianen aanstelde, heet het „dat Wij ook de twee gevollmaghtighde die daar van Onsentwegen zijn, voor eenigen tijdt hebben willen vandaar terugge roepen, met voornemen, van Ons van haarlieden in Onse saecken van Duytslant te bedienen.”

Omstreeks deze tijd ontving PAGET de *survivance* van (d. i. toezegging van de opvolging in) de drossardij van Vianen en de daartoe behorende schoutamten,

en, bij een tweede besluit, die van de drossardij van Noordeloos en de daartoe behorende twee heemraadschappen in de Alblasserweerd en de Overweerd. In de akten, van 5 April 1691, werd herinnerd, dat de Graaf en de Gravin hem „een aensienlyck etablissement” beloofd hadden, „ten tijde hij sigh bij ons als Gouverneur van Onse oudste soonen, de Heeren Graven FREDERICK ADOLF en FERDINAND CHRISTIAEN heeft geëngaert.”

Blijkens na te melden akte van 27 Junie 1693 verzocht en kreeg PAGET op het eind van 1692 ontslag uit de dienst van de Graaf en de Gravin. Dit geschiedde zeker omtrent 2 November 1692, omdat met dit ontslag wel in verband zal staan een door hem op die dag te Detmold getekende verklaring, dat de penningen die waren uitgegeven voor een aantal aan hem in de jaren 1687--1690 getransporteerde vorderingen tot last van het Huis VAN BREDERODE, niet uit zijn eigen beurs, maar uit de kas van de Graaf waren gekomen.

Na dit ontslag had er een briefwisseling tusschen hem en de Gravin plaats over de aktes van *survivance*, die zij terugverlangde. Uit de opstellen van de brieven van de Gravin is op te maken, dat PAGET DE BRAGARD een afschuwelijke moord op een onschuldige begaan en toen zijn naam veranderd had, 8 Maart 1693 schreef de Gravin hem, dat er een einde moest komen aan haar onrust over het geheim, dat haar bekend was geworden :

Vous vous souviendree bien, que je vous ay fait connoistre, qu'apres avoyr longtemps cherchée dens mon esprit un moyens assurée de me tirer d'inquietude an sugest de cete malheureuse confidence dont je ne poves demeurer chargée, qu'il ne m'en avest paru que deux. L'une que je la disse à MR. le C., afin qu'il en usat ensuite comme il le jugerest à propos, ou bien l'autre que vous prisiee la resolucion de vous retireer tout dousement, mais tout-à-fait, en vous demestant pour le present et pour l'avenir de toute charge et tout emplois qui pust nous regarder.

Zij en ook PAGET („pour qui j'ay tousjour conservée encor de la consideration”!) hadden het laatste gekozen, maar hij had de aktes van *survivance* niet willen teruggeven. Zij verlangde die nu binnen veertien dagen terug.

Et au defaut de vostre reponse et du renvoys des deux survivance j'ay fortement resolu de faire dresseer une protestasion dens les forme de la nulitée des dite survivance avec leurs casasion, le tout signée par Mr. le Comte et par moy, à qui en ce cas-là je diree la chose et l'on y joindras au besoin les raison qui ne son que trop forte. Et nous ferons mestre le tout cachetée dens le Greffe à Viane pour y estre ouvert et leus¹⁾ quent besoin en ceras.

Zij geeft hem voorts deze raad :

Ne vous flatée pas. Vostre affaire n'est plus si cecreste que vous la croyee. Suivée en sesi mon conseil. Tenée vous le plus dens la retreste que vous pource. Celle que la Providence vous a fait treuvéer, est bien douse et bien agreable par le merite et la vertu de vostre flamme, dont la conversasion vous peut estre d'une grande utilitee et consolasion. Rentrée dens vous mesme. Quitée le menteau du Farisien et les maximes et la morale des Jesuites. Humilliee vous devant Dieu. Cherchée Son infinie misericorde.

1) D. i.: lus.

Verder schrijft zij nog :

Fafaile a passé isie il y as plus de 6 cemenes, lequel ne m'a pas peus esfrayé en me disant vostre non ¹⁾ et toute vostre histoire, et y ajoutant mesme celle que le gasetiee de Cologne a raporté de la mort d'un tel, il y a quelques anee, et disant que c'et et vous-mesme qui avie fait imprimée cela dens le temps que la foule des réfugiée arivest en ces cartiers. Et ce qu'il y a de plus fort à tout cesi, et ²⁾ que le principal estet marqué dens ses tablestes par un ofisiee de consideration de l'armee de Brandenborg, un gentilhomme du Lengaedoc, dont je ne peus retrevé le non ¹⁾ presentement, mais que mes fils connoiset et estimet, lequel avest chargé FAFAIL (qui c'et ²⁾ remis en servisse pres du general FLEMING) de me dire la chose en son non ¹⁾ et de sa part, et qu'il avest treuvé de son desvoyr (luy, ce gentilhomme) de m'en faire avertir, et qu'il ce rendet garent de la chose, qu'il estet en estat d'en produyre toute les preuve, et que dens Wesel un grant nombre de personne le savest, et dens l'armee de mesme.

Fafaile of Fafail, in deze brief genoemd, was de „küchenmeister" van SIMON HENRIK, Graaf van der LIPPE, FRANÇOIS THOMAS FAFAILLE, die de Graaf, wegens de diensten, door hem aan zijn zwagers, de in 1686 gesneuvelde Graven VAN DOHNA bewezen, tot Schout en Sekretaris van Heikop had benoemd. Men had deze keer echter spoedig begrepen, dat het beter was, „eine des ohrts rechten kündige Persohn" dan een vreemdeling te gebruiken, en Fafaile kreeg daarom 13/23 Mei 1688 vergunning ³⁾, om terug te keren, na een plaatsvervanger te hebben aangewezen, en deed later afstand van zijn amten, waarvoor de Graaf hem 2 April 1691 1000 daalders toekende. ³⁾

Nadat PAGET door zijn vrouw, geboren G. VAN DER GRAAF DE VAPOUR, een weigerend antwoord had gezonden, deed de Gravin hem een laatste aanmaning toekomen (9 April 1693). Zij begint met te zeggen, dat zij de brief van zijn vrouw ontvangen heeft,

à laqule je souhestes de cachéer la connoissance plus ample de vostre affaire, et j'aves priese pour sela les precausion nesesaire. Mois puisque vous avéc bien voulu qu' elle eust se chagrin, c' et ²⁾ vostre affaire ; cela ne depent plus de moy.

Daarna herinnerde zij er aan, hoe hij de *survivances* had verkregen :

Je n' alegue pas seulement la maniere dont vous avé optenu ces papiees, dont vous vous souvenée fort bien, que ce ne fust que bien malgrée moy, et lorsque, abusant de ma trop grande credulité et du truble où m'avest jésté vostre malheureuse histoire, vous fite semblant de ne vouloir pas partir avec les chevaux pour le Roy (que l' on nous faiset à croire estre si nesesaire, coyque le contraire parust clair à nos yeux 15 jours apres, et que cela a gasté nostre affaire dens la suite) à moins que l' on ne vous donat ces survivence. Mesme cete circonstence ne me parest que comme un rien en cete ocasion, et ma seule et grande raison est, que je ne puis pas en consience souffrir, bien moins maistre ⁴⁾ pour Chef de la justise une personne chargée du fait que vous savee.

Verder vertelt zij, hoe zij achter de waarheid was gekomen :

Enfin des bonnes ame, touchée peustestre du resit du bon acueil qui as esté ait à quelque peus d'entre les réfugiée, ce mestet en desvoyr de nous avertir, et il en est venu de plus d'un endroit. Enfin l' on dit, qu' il y en a bien trois sens ⁵⁾ qui peuvest afirmer la chose,

1) D. i.: nom. 2) D. i.: est. 3) Opstel in het archief te Detmold. 4) D. i.: mettre. 5) D. i.: cent.

parmis lesquels il y en a un nombre considerable qui sont de la ville ou du bourg de G., et mesme quelques-une temoings oculaire, comme entre autre Mlle BRUNELLE, que vous devée bien connoistre et que l'on asure estre une femme d'un merite distinguée et en grande estime parmis ces compatriotes, qui tous detestet la chose avec horeur et execration, et diset, que jamais il ne s'et fait un meurtre plus execrable ni plus horrible en toute ses circonstance, d'une personne ausie innosente.

Als uiterste termijn voor de terugzending stelde de Gravin 24 April/4 Mei 1693.

Toen PAGET de tijd ongebruikt had laten voorbijgaan, openbaarde de Gravin het vreselijke geheim aan haar man en zij tekenden en bezegelden daarop (29 Mei/8 Junie 1693) een akte, waarbij de *survivances* van „PIERE PAGET DE BRAGARD, heer de la Camp en Bonnefonds, dewelcke eenige jaeren langh in Onse dienste onder die naam heeft toegebraght”, werden geannuleerd en gekasseerd op deze grond: „Also wij naederhant ervaren en tegenwoordigh volkomene versekerheyt daarvan hebben, dat dit maer een geveinsde en ontleende naem is, en geseide PAGET een heel andere persoon is, als daer hij sigh voor uyt heeft gegeven en nogh uytgeeft”. Aan het slot werd deze zin opgenomen: „Gebiedende wel expresselyck Onse kinderen, erffgenaemen en die Onse successeur onder haer in desen deel sal komen te worden, bij het respect ende gehorsam, die sij ons schuldigh sijn, dese annulatie en cassatie te respecteren en gants ongekrenckt nae te comen.”

Dit stuk werd in een verzegelde omslag aan een notaris gegeven, die het in een tweede omslag verzegelde en zo, bij akte van 27 Junie 1693, in „de chartres op den Huyse Batesteyn” legde. De Gravin was echter nog niet gerust, dat er niet te eniger tijd moeielikheden zouden ontstaan. Zij liet daarom getuigeverklaringen opmaken ten bewijze dat PAGET een ander persoon was dan waarvoor hij zich uitgaf. Jonker JACQUES DE L' HOMME, Heer van La Fare, Drossaard van Vianen, getuigde, dat PIERRE PAGET DE BRAGARD, weinige dagen voor het publiceren van de geboden van zijn huwelik, in het midden van 1691, hem bekend had, dat hij geen BRAGARD was, en daarbij gevoegd had, dat hij iemand van gedistingeerde familie was, en dat er maar één persoon was, die wist van welke familie. ELISA GORDON, Raad en Sekretaris van de Graaf van der LIPPE, verklaarde, dat PAGET DE BRAGARD hem eens gezegd had, dat men hier te lande of in Duitsland niet wist, van welke gedistingeerde geboorte hij was, en dat alleen de Gravin zijn afkomst kende. Deze stukken werden 27 November 1694 ook in een verzegelde omslag gelegd, om bij het andere stuk bewaard te worden.

PAGET DE BRAGARD volgde de raad van de Gravin op, om zich terug te trekken. „Monsieur PAGET a acheté la Seigneurie de Wulven dans le Diocese d' Utrecht, quarante mille livres, la moitié argent comptant”, schreef GORDON 28 September 1696 (aan BARCKHAUSEN). Naar deze ridderhofstad noemde hij zich PAGET DE WULVE. Een opstel over de ridderhofstad en ambachtsheerlikheid

Wulven, van Jhr. Mr. E. B. F. F. WITTERT VAN HOOGLAND, in *de Genealogische en Heraldische bladen* van 1913, blz. 396, vermeldt zijn belening op 5 Oktober 1696. Hij woonde toen te Utrecht en was 49 jaar oud, dus geboren 1646 of 1647. Als zijn moeder geeft de Heer WITTERT op GERTRUIDA VAN DER GRAEFF VAN VAPOUR, geboren 23 Julie 1649. Het is duidelijk, dat dit niet juist kan zijn. Uit het bovenstaande bleek, dat zij zijn vrouw was.

Nadat de Graaf en de Gravin waren gestorven, vroeg PAGET de nieuwe Heer van Vianen, FREDERIK ADOLF, toen deze daar vertoefde, schriftelijk om een van de toegezegde drossardijen, zodra er een openkwam. De Graaf deelde hem bij een beleefd schrijven, van 20 Oktober 1700 ¹⁾, mee, welke bedragen er op die drossardijen waren opgenomen, en dat hij ze dus niet om niet zou kunnen vergeven. Hij voegde er bij, dat ook het op Batestein aanwezige stuk het hem volstrekt verbood, en dat zijn ouders hun opvolgers in Vianen onterfd hadden voor het geval dat zij er hem Drossaard zouden maken. Dit was wel wat te veel gezegd, want in de boven afgedrukte zin waarop de Graaf doelde, wordt van geen onterving gesproken. Aan het slot schreef de Graaf, dat PAGET het zich zelf te wijten had, dat hij geen Drossaard kon worden, omdat hij te veel gesproken had.

PAGET DE WULVE deed in een brief uit Utrecht, van 5 November 1700, nog een beroep op „la reste de tendresse” die de Graaf (zijn vroegere leerling) jegens hem mocht bezitten, en verzocht hem om betaling van een bedrag in ruil voor de *survivances*.

Mogelijk voldeed FREDERIK ADOLF aan dit verzoek, want in het pak stukken over de zaak van PAGET DE BRAGARD bevinden zich ook de twee akten van *survivance*, die hij eerst zo hardnekkig geweigerd had, terug te geven.

Laten wij nu zien, hoe het met BARCKHAUSEN ging, die na het vertrek van PAGET nog enige tijd op Batestein bleef wonen. Zijn terugroeping had eerst 10 Mei 1691 plaats. In de daarvan opgemaakte akte ¹⁾ zegt de Graaf, dat hij had gemeend, dat de opgedragen taak in enige maanden had kunnen volvoerd worden, en niet vermoed, dat daarmee jaren zouden gemoeid zijn. Wegens het door BARCKHAUSEN geleden verlies (van zijn vrouw) had de Graaf de terugroeping al uitgesteld, maar droeg hem nu op, eerstdaags terug te keren. De laatste brief van BARCKHAUSEN uit Vianen is van 12 Oktober 1691. 14 Januari 1692 richtte GORDON een brief aan hem te Detmold, waarbij hij hem o. a. beloofde, voorlopig voor zijn meubels te zullen zorgen. Blijkens de reeds aangehaalde aanhef van het hieronder te vermelden besluit van 14 November 1691 geschiedde de terugroeping van de afgevaardigden, op grond dat hun diensten in Duitsland weer nodig waren.

¹⁾ Opstel in het archief te Detmold.
Oud-Holland, 1914.

E. HET KOLLEZJE „DE RAAD VAN REGERING”.

Graaf SIMON HENRIK had zich teleurgesteld gezien in zijn verwachting, dat door de afgevaardigden die hij daartoe in 1688 benoemd had, de Vianense zaken in korte tijd wel op zodanige voet zouden kunnen gebracht worden, dat zijn gewone afwezigheid van Vianen geen nadeel deed aan een regelmatig beheer.

Daarom stelde hij, bij de reeds gemelde akte van 14 November 1691, een Raad van zes personen aan, „om Sorge te dragen voor al hetgeene de directie van de publike affaires en van Onse domeynen en particuliere interessen aengaet, in Onse steden en landen van Vianen en Ameyde, en in de heerlyckheeden en plaetsen die Ons in de Vereenighde Provinciën toebehooren.”

In deze Raad zouden ook PAGET en BARCKHAUSEN of andere biezondere afgevaardigden van de Graaf zitting mogen nemen.

Bij de zelfde akte werd een uitvoerige instruksie vastgesteld, waarin een bepaling voorkwam, dat de Raad eenmaal in de week op het slot Batestein zou vergaderen. De vele brieven van „de Raden van Uwe Excellentie tot Vianen”, later „de Raden van Regeeringe tot Vianen”, die te Detmold bewaard worden, zijn dan ook gedagtekend „op den Huyse Batesteyn bij Vianen”. „Chambre du Conseil” en „Raetkaemer” vonden wij hun vertrek genoemd in boven afgedrukte brieven (twee van 14 en een van 20 September 1696).

F. DE RAAD VAN REGERING EN VAN DE KAMER VAN JUSTISIE
JUSTUS DIEDERICH NEUHAUS.

Omstreeks October 1722 kwam ook een uit Duitsland gezonden amtenaar op het Hof wonen. Of hij daar de plaats van de GORDON'S kwam innemen of er tegelijk met dezen gewoond heeft, blijkt niet.

JUSTUS DIEDERICH NEUHAUS was 1 Oktober 1718 door SIMON HENRIK ADOLF, Graaf van der LIPPE, benoemd tot Raad van Regering en van de Kamer van Justisie te Vianen. ¹⁾ Later kreeg hij ook vergunning, op Batestein te gaan wonen. Dit geschiedde mondeling. Toen nu Vianen in 1725 van eigenaar veranderde, maakte NEUHAUS zich bezorgd, dat de nieuwe eigenaar de vergunning niet zou erkennen, en een van de door de Graaf, in verband met de verkoop, naar Vianen, gezonden Raden, SIMON HEINRICH BLUME, schreef daarom, 20 September 1725, aan de Prezident (C. VON PIDERIT), te Detmold:

Er [NEUHAUS] ist sehr *desconsoliret*, dass bey der vorseeyenden Veränderung nicht auch vor ihn gesorget worden, sowoll wegen eines *augmenti* an der *gage*, als der freyen wohnung und brandes, welche letzte er zwar bissher genossen, aber darüber nichts schriftliches oder

¹⁾ Opstel in het archief te Detmold.

eine *acte* erhalten hätte, und dannenhero nicht ohne uhrsach befürchten müsste, dass ihm von der künftiger Herrschafft weder die bissheringe wohnung im Schloss noch der freye brand gegönnet werden möchte. Meines unvorgreiflichen dafürhaltens könnte darum noch nach gnädigstem willen Hoher Herrschafft woll recht geschaffet werden, wenn eine dahin gerichtete kleine *acte* aussgefertiget, *antedatiret* und ermelter herr raht NEUHAUS darmit *consoliret* würde.

Dit verzoek vond een gunstig gehoor, en een akte werd opgemaakt, waarbij de Graaf aan NEUHAUS „nicht nur die freye woning auff Unsern Schloss Batenstein, und daneben den freien brand vor seine haushaltung, sondern auch daneben sein bisherige *gage* mitt 300 fl. hollandisch verbessert”(e). De bedoeling is duidelijker dan de zinsbouw.

Dat de ongedagtekende akte, waarvan alleen een afschrift aanwezig is, werkelijk opgemaakt werd, bewijst een schrijven van NEUHAUS aan VON PIDERIT van 8 Oktober 1725:

Nachdem meines gnädigsten Herrens Hochgräffliche Gnade mich nicht nur mit dem freyen brande und wohnunge auf dem hiesigen Schlosse, sondern auch jährlich mit einer zulage von dreyhundert guldens begnadiget haben, und mir zum vollen bewust ist, dass Euer Hochwohlgebohrner hierzu durch *interponierung* dero vielgultigen vorsprache bey hochgemelt Ihre Hochgräffliche Gnade ein sehr grosses *gecontribuirt* haben, so habe Euer Hochwohlgebohrner für diese mir abermahls bezeugte hohe *faveur* gehorsamsten danck ab zu statten, nicht ermangeln sollen.

Toen de nieuwe Vianense Regering een afschrift van zijn akte verlangde, vond NEUHAUS het beter, de Graaf te vragen, om een andere akte, gedagtekend van 1 Oktober 1722, op welke dag volgens de rekening van de Rentmeester FEITH zijn verhoogde bezoldiging was ingegaan (15 Augustus 1726).

Uit het bovenstaande blijkt, dat NEUHAUS omstreeks Oktober 1722 op Batestein was komen wonen. Blijkens een brief van hem aan de Vorstin van der LIPPE (de regerende Graaf had inmiddels de Vorstetitel gekregen,) van 21 April 1727 wilden de Staten van Holland hem de vermeerdering van bezoldiging met vrije brand en woning niet toestaan, en 13 Mei 1727 berichtte BLUME aan de Prezident, dat de Staten Batestein tot een tucht- of verbeterhuis wilden inrichten.

G. DE AFGEVAARDIGDEN VOOR DE OVERDRACHT VAN VIANEN.

In 1727 kwamen de Lippese afgevaardigden voor de overdracht van Vianen en daarbij te regelen zaken op Batestein wonen. Zij deelden er de tafel met de gewezen Drossaard tot zijn vertrek en bleven er negen maanden wonen, zoals ons later zal blijken.

(Wordt vervolgd.)